

CHIZMATASVIRDA INSON QOMATINI TASVIRLASH METODI XORIJIY TAJRIBALAR MISOLIDA

Avazbek Nasirdinov

Kamoliddin Behzod nomidagi

Milliy rassomlik va dizayn instituti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10633603>

Annotatsiya. Ushbu maqolada chizmatasvirda inson qomatini tasvirlash metodlari haqida, o'qitish qonun-qoidalari, buyuk xorij rassomlari uslublari tahlil qilinib berishga harakat qildindi.

Ushbu maqolada chizmatasvirda inson qomatini tasvirlash bo'yicha xorijiy tajribalar haqidagi ma'lumotlar keng va atroflicha yoritildi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, metodlar, inson qomatini, xorijiy tajriba.

DRAWING METHOD OF DEPICTING THE HUMAN FIGURE ON THE EXAMPLE OF FOREIGN EXPERIMENTS

Abstract. In this article, you tried to analyze the methods of describing the human figure in the drawing, the laws of teaching, the styles of great foreign artists. In this article, the information about foreign experiments on the description of the human figure in chizmatasvir was widely and comprehensively covered.

Keywords: Fine Arts, methods, human figure, foreign experience.

МЕТОД ИЗОБРАЖЕНИЯ ФИГУРЫ ЧЕЛОВЕКА НА ЧЕРТЕЖЕ НА ПРИМЕРЕ ЗАРУБЕЖНЫХ ЭКСПЕРИМЕНТОВ

Аннотация. В данной статье была сделана попытка рассказать о методах изображения человеческого облика в живописи, проанализированы закономерности обучения, стили великих зарубежных художников. В данной статье широко и подробно освещены данные зарубежных экспериментов по изображению человеческой фигуры на чертеже.

Ключевые слова: изобразительное искусство, методы, фигура человека, зарубежный опыт.

Yosh avlodga talim-tarbiya berish masalasi mustaqil respublikamiz oldida turgan masalalardan biridir. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar jamiyatimizni iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy jihatdan jahonning eng rivojlangan mamlakatlari qatoridan o'rin olishida ijobiy natijalar bermoqda.

Bugungi kunda barchamizning oldimizga ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, bu tizimni dunyoning ilg'or demokratik davlatlari darajasiga va yosh kadrlarni yuksak ma'naviy, axloqiy ruhda chuqur bilim egasi qilib tarbiyalash maqsadi qo'yilgan. "Mamlakatimizda yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'g'il-qizlarning zamonaviy bilim olishi, yuksak ma'naviyatli bo'lib ulg'ayishi uchun zarur sharoit yaratish lozim"¹

Bugungi kunda qaysi davlat yuksak taraqqiyotga erishgan bo'lsa – Janubiy Koreya yoki Yaponiya bo'ladimi, yevropa davlatlari bo'ladimi – bularning barchasidan o'rganish kerak. Bu

¹ Shavkat Mirziyoyev 15-iyun kuni Toshkentda bo'lib o'tgan "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofliqini asrash – davr talabi" mavzuidagi anjumanda yosh avlod tarbiyasi haqida so'zlagan nutqi.

borada biz uchun hech qanday mafkuraviy cheklashlar yo'q. Biz uchun yagona mafkura – bu O'zbekistonning taraqqiyoti, O'zbekistonning ravnaqi, O'zbekistonning dunyoda hech kimdan kam bo'lmasligidir. Respublika mustaqilligi va bozor iqtisodiyotiga mos ijtimoiy iqtisodiy-siyosatni shakllantirish – zamon talablariga javob beradigan, yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonlari samaradorligini ta'minlovchi kasbiy ta'lim mazmunini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Bu esa o'z navbatida mutaxassislarning kasbiy kompetentligini shakllantirishga xizmat qiluvchi uzluksiz ta'lim mazmunini yangilash, o'qitishning innovatsion shakl va metodlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish zaruratini shakllantirdi. Shu asosda, bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga, ta'lim bosqichlarining o'zaro uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.²

Bu borada o'quv uslubiy majmualar sifatini ta'minlash, pedagogik texnologiyalarni joriy etishda professor-o'qituvchilarning kompyuter va Internetdan foydalanish bo'yicha savodxonligini doimiy oshirib borish; oliy ta'limning axborotresurs va zamonaviy o'quv adabiyotlari bilan ta'minotini yanada rivojlantirish; tasviriy san'at va muhandislik grafikasi yo'nalishlarida ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish oliy ta'lim muassasalarida rassom-pedagoglarining faoliyat yo'nalishlari tarkibini belgilaydi. Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki oliy ta'lim tizimini xususan, tasviriy san'at ta'lim tizimini modernizatsiyalash (ingl. modern – yangilangan, zamonaviy, tekori o'sish) o'quv jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvni talab etadi.

Shu bilan bir qatorda chizmasvir fanini o'qitishda ham zamonaviy pedagogik texnologiyalar va matodlardan foydalanib kelinmoqda. Mazkur maqolada inson qomatini tasvirlashda bir qancha xorij rassomlarining metodlarini o'rganib tahlil qilib chiqamiz.

Avvalo odam qomatini chizish uchun eng murakkab ob'ekt hisoblanadi. Odam tanasining shakllari turli shaxsiy o'ziga xosliklar, ko'plab murakkab va turfa xil uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Odam qomatini chizish talabdan istiqbol, mutanosiblik, plastik anatomiya, harakatlanish shakllari to'g'risida chuqurroq bilimga ega bo'lishni va asosiy xarakterli fikrlar va yo'naltiruvchi chiziqlar printsipini yanada ishonchli, aniqroq qo'llashni talab qiladi. Odam qomatini chizish uning tanasining bir xil holatini uzoq vaqt davomida ushlab tura olmasligi va ma'lum chegaralar ichida doimo o'zgarib borishi bilan murakkablashadi. Bundan tashqari, odamni chizish ko'proq diqqatni jamlashni talab qiladi va nusxalash, eskiz chizishlariga yo'l qo'ymaydi.

O'tmishdagi buyuk rassomlarning chizmasvir namunalarini o'ziga xosligi, naturaning eng xarakterli xususiyatlari ajratib ko'rsatilganligi bilan tomoshabinni o'ziga tortadi. Naturadan o'quv-akademik rasm chizishda xomaki rasmlardan ma'lum o'quv ta'limiy va tarbiyaviy maqsad ko'zlanadi, maqsad avval olingan bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash hamda rassomni mustaqil ishlashga tayyorlashdan iborat.

O'tmishdagi mashhur rassomlar o'zlarining kundalik ishlariga juda katta e'tibor berganlar.

Masalan, Italiya rassomi Chennino Chennini o'zining —Rangtasvir haqida asar kitobida shunday yozgan edi: Doimo, biror kuni kanda qilmay, biror-bir narsaning rasmini chiz, bu senga juda katta foyda keltiradi. Hayotda biz birbiriga aynan o'xshash odamni uchratmaymiz.

² X. Ibragimov. "Pedagogika nazariyasi". Toshkent : Fan va texnologiya nashriyoti. 2008 y.

Rassomning vazifasi ham individual xususiyatlarni ilg'ab olish, ushbu odamning o'zgacha xususiyatini topa olishdan iborat. Shuning uchun ham ko'proq kuzatiladi va ko'proq naturadan rasm chiziladi, muntazam ravishda xomaki chizgilar qilinadi. Odam qomati rasmini chizish rassom uchun yaxshi maktab hisoblanadi.

Turli tarixiy davrlarda go'zallik va mukammallik haqidagi tasavvur o'sha davr rassomlarining mafkuraviy qarashlari asosida namoyon bo'lgan. Ular o'z asarlarida o'sha davr, xalq va sinflar dunyoqarashini aks ettirishgan. Qadimdan inson tanasining o'lchov birligi - moduli bo'lib, tananing biron-bir qismi (bosh, kaft, barmoq, to'piq, burun) tanlab olingan va unga boshqa barcha qismlari solishtirilgan. Qadimgi Misrda rassomlar inson tanasini tasvirlashga katta e'libor berishgan. Natijada, Misr rassomlari inson tanasining har bir qismini o'lchab, o'rganib, uning asosida qonun ishlab chiqishdi. Bunda ular inson tanasi qismlarini o'lchashda matematik hisob-kitoblardan foydalangan.

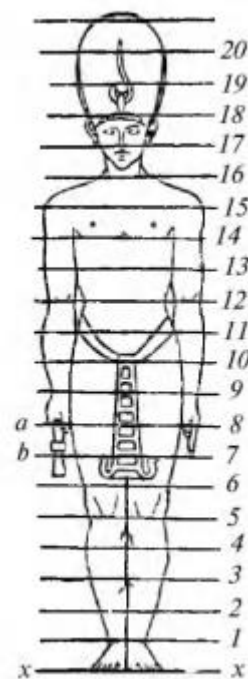
Qonunning yaratilishida Misr rassom-nazariyotchilari qomatning qismlarga nisbiy bo'linishi tizimini yaratishdi. Unga ko'ra, qismlar yordamida butun tanani va birinchi qism o'lchami bilan ikkinchi qism o'lchamini aniqlash imkoni paydo bo'ldi. Misr qonuniga ko'ra, o'lchov birligi sifatida qo'lning o'rta barmog'i uzunligi qo'llanilgan. Qomat 20 qismga bo'lingan.

Misr qonuniga asosan inson tanasi quyidagi o'lchamlarga ega bo'lgan: tovon balandligi bitta o'rta barmoq balandligiga, tizza qopqog'ining yuqori qismidan qovuqqacha bo'lgan oraliq esa, to'rtta barmoq uzunligiga teng, deb hisoblangan. Qovuq butun tanani teng ikki qismga bo'ladi. Tana markazi (pastdan yuqoriga tomon o'lchanganida) o'n bitta barmoq uzunligiga to'g'ri keladi. Ko'krak sohalari o'n to'rtinchi va o'n beshinchi barmoqlar o'rtasida joylashgan. Bosh uzunligi ikki o'rtacha barmoq uzunligiga teng.

O'n yettinchi barmoqda burun uchi, o'n sakkizinchi barmoqda esa, peshana do'ngligi joylashgan. Shuning bilan birgalikda qadimgi Misrda inson tanasining nisbatlarini taqqoslashda yosh bolalar va o'smirlarni hisobga olishmagan. Rassom ayol, erkak va bolalarning rasmini bir qonun asosida, faqat o'lchamini o'zgartirib ishlagan.

O'lchamlarning katta-kichikligidan insonning ijtimoiy nufuzini ko'lsatishda foydalanilgan. Shu sababli ham, fir'avn yoki mashhur shaxsning rasmi oddiy insonlar tasviriga qaraganda, bir necha bor katta qilib ishlangan. Qadimgi Misr san'ati, asosan, sinfiy tabaqalarni ifodalashga qaratilgan edi. Shuni ta'kidlash lozimki, qadimgi Misr rassomlari bir tasvir doirasida jismga turli nuqtayi nazar bilan yondashishgan: masalan, tananing ba'zi qismlari old tomondan (bosh, oyoq), shu paytning o'zida boshqa qismlar (ko'z, yelka) yon tarafdin tasvirlangan. Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, qadimgi asarlarning o'ziga xos jihatlari ham bo'lgan. Asarlar ko'p asrlar davomida bir rangda, boshqa tus va ranglardan foydalanmasdan siluetda ishlangan.

Yevropa qonunlari — qadimgi yunon-rum an'analariga asoslangan bo'lib, ular Uyg'onish davri rassom-nazariyotchilarining asarlarida bizning davrimizgacha yetib kelgan. Mazkur asarlar birlik g'oyasi bilan sug'orilgan va ulardagi inson tasviri ideal me'yorlarda ishlangan.

Yunonlar qadimgi Misr rassomchilik maktabining rasm ishlash usullarini egallab, inson tanasi tuzilishi muammosiga yangicha yondashishgan. Ularning ta'kidlashicha, hayotdagi eng ajoyib mavjudot, bu inson chiroyli qomatli ayol, mushaklari rivojlangan erkak. Tabiatni, insonning yalang'och tanasi go'zalligini o'rganib, ulardan shunchalik ko'p go'zallik va nafosat topganlarki, natijada, ular ma'budalar timsolini ham inson tasvirida ishlay boshlashgan.

Qadimgi Yunonistonda inson tasvirini tasviriy san'atning bosh bo'g'imi sifatida ta'riflab, inson tanasining barcha qismlarini sinchkovlik bilan o'rganib chiqishgan. Ular inson tanasi tasvirini ishlashda, an'anaviy qonundan foydalanib, san'atda yangi muammoni ilgari surishgan va uning yechimini o'z asarlarida ko'rsata olshgan. Ularning ta'kidlashicha, jahonda qonun-qoida hukmronlik qiladi va go'zallik mohiyati ma'lum tartib asosida vujudga keladi.

Yunon rassomlari tasvining tabiiyligiga katta e'tibor qaratishgan. Ular borliqni asl ko'rinishda tasvirlashga intilishgan. Natura bilimlar manbayi bo'lib xizmat qilgan va o'z navbatida rassomchilikdan ta'lim berish ham natura asosida paydo bo'lgan. Asosiy qoidaga ko'ra, inson barcha jismlar olchovi. Ushbu falsafiy g'oya qadimgi yunon san'ati asosida shakllangan. Uyg'onish davri, nafaqat, tasviriy san'at rivoji tarixi uchun, balki umuman, rasm chizish usullarini o'rganish sohasi uchun ham yangi davr bo'ldi. Bu davrda realistik rasmlar ishlashga, borliqni haqiqiy ko'rinishini tasvirlashga ishtiyoq tug'ildi. Uyg'onish davri ijodkorlari tabiat qonunlarini ochib berishga intilib, san'at va fanni bir-biri bilan bog'lash vazifasini o'z oldilariga maqsad qilib qo'yishdi. Ularni qadimgi Yunon san'ati ruhlantirdi. Tasviriy san'at muammolari ustida mashhur rassomlardan Aberti, Leonardo da Vinchi, Dyurer va boshqalar shug'ullanishgan. Barcha san'atlarning durdonasi bo'lmish rassomchilikka bo'lgan hurmat-e'tibor yana tiklandi.

Mikelanjelo Buanorottining fikricha, qalamtasvir yoki qarashlarini tasvirlab berish uchun eramizdan avvalgi V asrda Dorifor ma'budasini yaratdi va ushbu asar rassomlarga namuna sifatida xizmat qildi. Keyingi davr rassomlari uchun ushbu asar o'ziga xos darslik vazifasini o'tagan. Ammo Poliklet qonuni haqida bizgacha yetib kelgan ma'lumotlar bir-biriga qarama-qarshi. Ushbu ma'lumotlarning ba'zilarida Poliklet chizgilar san'ati ham rassomchilik, ham haykaltaroshlik, ham me'morchilikning yuqori nuqtasi hisoblanib, qalamtasvir barcha ilmlarning ildizi va manbayidir. Shuningdek, ushbu mashhur rassom ham inson tana a'zolarining nisbatlarini mukammal ishlab chiqib, o'zining dunyoga mashhur asarlarini yaratib qoldirgan.

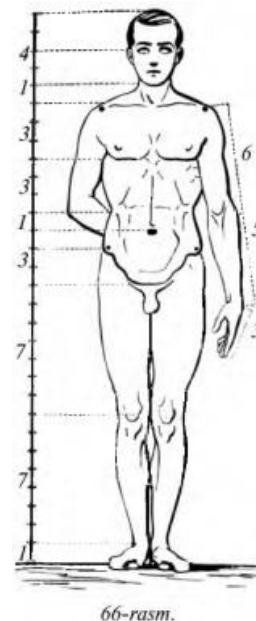
Me'mor Vitruviy nisbatlarni o'rganish chog'ida inson tanasi qismlarining quyidagi munosabatini hisobga olgan: bosh tana balandligining 1x8 qismi, yuz tana balandligining 1x10; yuz balandligi kaft uzunligiga teng, kaft qomat balandligining 1x10 qismiga teng. Bo'yin va bosh balandligi ko'krakdan boshlanganida qomat balandligining 1x6 qismiga teng. Boshning eng yuqori nuqtasidan ko'krak ushchlari joylashgan chiziqqacha bo'lgan oraliq qomatning 1x4 qismiga teng. Kindikning balandligi butun tana balandligining 4x6 qismiga teng. Boldir tizza qopqog'ining pastki qismigacha bo'lgan uzunligi model balandligining 1x4 qismiga teng. Tovon uzunligi model balandligining 1x6 qismiga teng.

Vitruviyning nisbatlar tizimi Uyg'onish davrida Chennino Chennini va Leonardo da Vinchi tomonidan yangilangan hamda u to'g'ridan to'g'ri «qadimgilar kvadrati» nomli qonun bilan bog'liq. Ushbu qonunning Vitruviy ilgari surgan grafik ifodasi hozirgi kunga qadar mashhur bo'lib kelgan ko'pchilik Yevropa qonunlarining asosi hisoblanadi. Leonardo da Vinchi asosiy

e'tiborni inson tanasi rasmini chizishga qaratdi. Bunda u qomatni to'g'ri shakllantirish, uning muvozanat o'qini aniq topish va harakat xususiyatini to'g'ri ko'rsatib berish muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu shart bajarilganidan so'ng, tana nisbatlarini aniqlashga kirishish kerak.

Leonardo da Vinchi inson tanasi tasvirini chizish qoidalarini ishlab chiqish chog'ida, Vitruviyning nisbatlar tizimi «qadimgilar kvadrati» tizimini shakllantirdi (unga ko'ra, inson tanasi uzunligi yoyilgan ikki qo'l uzunligiga teng). U inson tanasi qismlarining nisbiy munosabatini o'zida aks ettiruvchi rasm-sxemani ishlab chiqdi.

Unda quyidagi munosabatlar ko'rsatilgan: tizza qopqog'ining pastki qismigacha bo'lgan oraliq tana balandligining $\frac{1}{4}$ ismiga teng, jinsiy a'zodan peshanagacha bo'lgan qism tana balandligining $\frac{1}{2}$ qismiga teng, jinsiy a'zodan ko'krak uchlarigacha bo'lgan oraliq tana balandligining $\frac{3}{4}$ qismiga teng, to'sh suyagi dastasidan jinsiy a'zogacha bo'lgan oraliq tana balandligining $\frac{5}{6}$ qismini tashkil etadi, jinsiy a'zodan burungacha bo'lgan maso'a tana balandligining $\frac{11}{12}$ qismiga teng; markaziy chiziqdan qo'lning boshlanish qismigacha bo'lgan oraliq qomat balandligining $\frac{1}{8}$ qismiga teng; markaziy chiziqdan tirsakkacha bo'lgan maso'a qomat balandligining $\frac{1}{4}$ qismiga teng; markaziy chiziqdan kaftgacha bo'lgan oraliq qomat balandligining $\frac{4}{10}$ qismiga teng. Leonardo da Vinchi qonuniyati asosida chizilgan inson tanasi tasviri uzun oyoqlar, kindikning past joylashuvi hamda uzunchoq yuz bilan ajralib turadi. Shuningdek, nemis rassomi Albrect Dyurerning nazariy qarashlari ahamiyatli hisoblangani bois uning asarlari rassomchilik mashg'ulotlarini o'tkazish metodikasini rivojlanishiga turtki bo'ldi. U turli inson turlari mavjudligi g'oyasini ilgari surgan.

A. Dyurer asarlari insonparvarlik tuyg'ulari bilan sug'orilgan. A. Dyurer o'zining «Nisbatlar haqida ilmiy maqola»sining kirish qismida (1513) shunday yozgan edi: «Biror narsani biladiganlar o'z bilimlarini boshqalarga, ushbu bilimga muhtoj insonlarga ham o'rgatsinlar». A. Dyurer «Inson tuzilishi nisbatlarini o'rganish» asari ahamiyatga molik bo'lib, u rassomning deyarli butun ijodiy faoliyatining asosi desak, xato bo'lmaydi. A. Dyurer ushbu masala bo'yicha barcha mashhur g'oyalarni keltirib, ko'plab rasm va chizgilar orqali ularga ilmiy izoh bergan.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, chizmatasvirda inson qomatini tasvirlashda turli rassomlarning o'z uslublari bo'lgan. Bugungi kunda akademik chizmatasvirni o'rgatishda ular yozib qoldirgan manbaalardan foydalangan holda talabalarga saboq berib kelinmoqda.

Ularning uslublari bugungi kunda chizmatasvirda inson qomatini tasvirlashni o'rgatishda foydalanilsa o'ylamizki, albatta ta'lim samaradorligi oshiriladi.

Amalga oshirilgan nazariy-amaliy tahliliy jarayon ishlari natijalari quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini yaratdi:

Chizmatasvir fanida inson qomati tasviri ishanishini taxlil eta olish faoliyatini o'rganishga asoslangan xorijiy rassomlar metodlarining samaradorligi aniqlandi.

Mutaxassis rassomlarni ish faoliyatini ilmiy-uslubiy jihatdan tahlil etishga xarakat qilindi.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Madaniyat vazirligi huzurida Madaniyat va san’atni rivojlantirish jamg‘armasini tashkil etish haqidagi qarori.
2. Shavkat Mirziyoyev 15-iyun kuni Toshkentda bo‘lib o‘tgan "Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzuidagi anjumanda yosh avlod tarbiyasi haqida so‘zlagan nutqi.
3. X. Ibragimov. “Pedagogika nazariyasi”. Toshkent : Fan va texnologiya nashriyoti. 2008 y.
4. A. I. Avazboyev. Y. U. Ismadiyarov. “Kasbiy pedagogika” Toshkent: Cho‘lpon nomidagi ijodiy matbaa uyi. 2014 y.
5. Abdirasilov S.F., Boymetov B.B., Tolipov N.X. Tasviriy san'at.–T.: 2010 35 b
6. 4.Boymetov B. Qalamtasvir asoslari. Pedagogika institutlari va universitetlari uchun o‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2000 yil.